

MILLIY VALYUTA BARQARORLIGINING NAZARIY MOHIYATI VA O'LCHOVLARI**ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ И МЕТОДЫ ИЗМЕРЕНИЯ СТАБИЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ВАЛЮТЫ****THEORETICAL ESSENCE AND MEASUREMENTS OF NATIONAL CURRENCY STABILITY**

G'afurov Olimjon G'olib ogli

Toshkent davlat agrar universiteti Agroiqtisodiyot kafedrasida

iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),

olimjon.gafurov.95@mail.ru gofurov_o@nuu.uz

ORCID <https://orcid.org/0009-0005-9255-2092>Google scholar link <https://scholar.google.com/citations?hl=ru&user=nZ8NcZUAAAAJ>Researchgate link <https://www.researchgate.net/profile/Olimjon-Gafurov><https://doi.org/10.5281/zenodo.20034331>

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi milliy valyuta barqarorligining nazariy-uslubiy asoslari tadqiq etilgan. Valyuta barqarorligining ichki va tashqi ko'rinishlari, ularning makroiqtisodiy muvozanatdagi o'rnini tahlil qilingan. Shuningdek, valyuta barqarorligini baholashda qo'llaniladigan asosiy ko'rsatkichlar va ularning iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashdagi ahamiyati yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Valyuta barqarorligi, xarid quvvati, nominal kurs, real effektiv almashuv kursi (REER), inflyatsiya, oltin-valyuta zaxiralari.

Аннотация: В данной диссертации изучаются теоретические и методологические основы стабильности национальной валюты. Анализируются внутренние и внешние проявления валютной стабильности, их роль в макроэкономическом балансе. Также освещаются основные показатели, используемые для оценки валютной стабильности, и их значение для обеспечения экономической безопасности.

Ключевые слова: стабильность валюты, покупательная способность, номинальный обменный курс, реальный эффективный обменный курс (REER), инфляция, золото и валютные резервы.

Abstract: This thesis studies the theoretical and methodological foundations of national currency stability. The internal and external manifestations of currency stability, their role in macroeconomic balance are analyzed. The main indicators used to assess currency stability and their importance in ensuring economic security are also highlighted.

Keywords: Currency stability, purchasing power, nominal exchange rate, real effective exchange rate (REER), inflation, gold and foreign exchange reserves.

Jahon iqtisodiyotining globallasuvi va xalqaro moliya bozorlarining o'zaro integratsiyalashuvi jadallashgan hozirgi sharoitda, milliy valyuta kursi barqarorligini ta'minlash har bir davlatning makroiqtisodiy siyosatidagi eng ustuvor yo'nalishlardan biriga aylandi. Valyuta barqarorligi shunchaki moliyaviy ko'rsatkich emas, balki mamlakat iqtisodiy xavfsizligi va suverenitetini belgilovchi fundamental anchor (tayanch) hisoblanadi.

Xalqaro kapital oqimlarining erkinlashuvi va tashqi savdo aloqalarining kengayishi milliy valyutani turli xil tashqi shoklar va kon'yunktura o'zgarishlariga nisbatan sezgir qilib

qo'ymoqda. Bunday vaziyatda valyuta kursining barqarorligi nafaqat tashqi savdo operatsiyalarining prognoz qilinuvchanligini ta'minlaydi, balki eksport va import operatsiyalari o'rtasidagi muvozanatni saqlash orqali to'lov balansi profitsitiga erishishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Shu bilan birga, valyuta barqarorligi mamlakatning investitsion jozibadorligini belgilovchi asosiy indikatorlardan biridir. Xorijiy investorlar uchun kutilmagan devalvatsiya risklarining pastligi — bu kapitalning uzoq muddatli va barqaror kirib kelishiga kafolatdir. Aks holda, valyuta kursidagi yuqori volatillik (tebranuvchanlik) "investitsion tormoz" vazifasini o'tab, real sektor rivojlanishini sekinlashtiradi.

Ijtimoiy nuqtayi nazardan qaraganda, milliy valyuta qadrining saqlanishi aholining real daromadlari va yashash darajasini himoya qilishning eng samarali vositasidir. Inflyatsion bosimni jilovlash va iste'mol savatidagi import tovarlari narxining keskin oshib ketishining oldini olish bevosita valyuta barqarorligi bilan uzviy bog'liqdir.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, valyuta barqarorligining nazariy-uslubiy asoslarini zamonaviy iqtisodiy modellar asosida qayta ko'rib chiqish, uning nominal va real effektiv ko'rsatkichlarini o'lchash metodologiyasini takomillashtirish hamda tashqi xatarlarga chidamli makroiqtisodiy mexanizmlarni ishlab chiqish bugungi kunning kechiktirib bo'lmaydigan dolzarb ilmiy va amaliy vazifasi hisoblanadi.

Nazariy jihatdan valyuta barqarorligi ikki yo'nalishda talqin etiladi:

1. Ichki barqarorlik: Bu milliy valyutaning mamlakat ichidagi xarid quvvati barqarorligidir. U bevosita inflyatsiya darajasi bilan o'lchanadi. Past va prognoz qilinadigan inflyatsiya valyutaning ichki barqarorligi belgisidir.
2. Tashqi barqarorlik: Bu milliy valyuta kursining xorijiy valyutalarga (dollar, yevro va boshqalar) nisbatan nisbiy barqarorligidir.

Iqtisodiy nazariyada valyuta barqarorligi Xarid quvvati pariteti (PPP) nazariyasiga tayanadi. Unga ko'ra, uzoq muddatli istiqbolda valyuta kursi ikki mamlakatdagi narxlar darajasining nisbatiga muvofiq shakllanishi kerak. Biroq, zamonaviy sharoitda "suzuvchi kurs" rejimi sharoitida barqarorlik deganda kursning o'zgarishligi emas, balki uning keskin, kutilmagan tebranishlardan (volatillikdan) holi bo'lishi tushuniladi.

Milliy valyuta barqarorligini baholashda quyidagi integral ko'rsatkichlardan foydalaniladi:

- Real effektiv almashuv kursi (REER): Bu valyuta barqarorligining eng muhim indikator bo'lib, u mamlakatning tashqi savdo hamkorlari valyutalariga nisbatan nominal kursning inflyatsiya farqlariga tuzatilgan o'rtacha qiymatidir. Agar REER keskin ko'tarilsa, milliy tovarlar raqobatbardoshligi tushadi, agar keskin pasaysa, valyuta inqirozi xavfi ortadi.
- Valyuta kursining volatilligi: Ma'lum vaqt oralig'ida kursning o'rtacha qiymatdan og'ish darajasi. Past volatillik investorlar uchun barqarorlik signali hisoblanadi.
- Oltin-valyuta zaxiralarining yetarliligi (Guidotti-Greenspan qoidasi): Zaxiralar kamida 3 oylik import hajmini qoplashi yoki tashqi qarz to'lovlariga nisbatan ma'lum proporsiyada bo'lishi valyuta kursini intervensiyalar orqali barqaror saqlash imkoniyatini ko'rsatadi.
- Inflyatsion kutilmalar: Aholi va biznesning kelajakdagi narxlar o'zgarishiga bo'lgan ishonchi.

Milliy valyuta barqarorligi — bu statik holat emas, balki dinamik makroiqtisodiy muvozanat ko'rsatkichidir. U mamlakatning ichki (narxlar barqarorligi) va tashqi (to'lov

balansi) iqtisodiy holati o'rtasidagi uyg'unlikni aks ettiradi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, zamonaviy ochiq iqtisodiyot sharoitida valyuta kursini faqatgina ma'muriy bosim yoki qat'iy belgilangan (pegged) rejimlar orqali ushlab turish strategiyasi o'zini oqlamaydi. Bunday sun'iy yondashuv uzoq muddatda moliya bozorida disproporsiyalarning ortishiga, oltin-valyuta zaxiralarning samarasiz sarflanishiga va natijada milliy valyutaning keskin (shokli) devalvatsiyasiga zamin yaratadi.

Valyuta barqarorligining haqiqiy va fundamental o'lchovi sifatida quyidagi uchta asosiy ustunni ko'rsatish mumkin:

1. Real effektiv almashuv kursining (REER) muvozanat darajasi: Bu ko'rsatkich milliy valyutaning nafaqat bitta xorijiy valyutaga nisbatan qiymatini, balki asosiy savdo hamkorlaridagi inflyatsiya farqlarini inobatga olgan holda hisoblangan integral bahosidir. REERning muvozanat darajasida saqlanishi mahalliy ishlab chiqaruvchilarning tashqi bozordagi raqobatbardoshligini himoya qiladi va iqtisodiyotning "golland kasalligi"ga chalinishining oldini oladi.

2. Narxlar barqarorligi va Inflyatsiyani targetlash: Valyuta barqarorligining ichki poydevori — bu past va prognoz qilinadigan inflyatsiya darajasidir. Inflyatsiyani targetlash (Inflation Targeting) siyosatiga o'tish orqali Markaziy bank valyuta kursini emas, balki pulning xarid quvvatini asosiy maqsad qilib oladi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, narxlar barqaror bo'lgan iqtisodiyotda valyuta kursi ham o'zining tabiiy muvozanat nuqtasini topadi.

3. Zaxiralarning yetarliligi va Tashqi likvidlik: Xalqaro moliya tizimidagi kutilmagan tebranishlar va tashqi shoklarga qarshi "xavfsizlik yostigi" vazifasini o'tovchi yetarli miqdordagi oltin-valyuta zaxiralari investorlar va bozor ishtirokchilarida milliy valyutaga nisbatan ishonchni mustahkamlaydi.

Strategik istiqbolda valyuta barqarorligiga erishish nafaqat monetar choralar, balki chuqur tarkibiy islohotlar bilan ham uzviy bog'liqdir. Xususan, eksport tarkibini diversifikatsiya qilish, xomashyo bog'liqligidan voz kechib, yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar ulushini oshirish xorijiy valyuta tushumlarining barqaror oqimini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, barqaror milliy valyuta — bu kuchli va moslashuvchan iqtisodiyotning natijasidir. Valyuta siyosatining asosiy maqsadi kursni ma'lum bir nuqtada "muzlatib qo'yish" emas, balki bozor mexanizmlari asosida shakllanadigan, iqtisodiyotning real holatini aks ettiruvchi va tashqi xatarlarga chidamli dinamik barqarorlikni shakllantirishdan iborat bo'lishi lozim.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Mishkin F.S. "The Economics of Money, Banking and Financial Markets", 2018.
2. Krugman P. "International Economics: Theory and Policy", 2015.
3. International Monetary Fund (IMF). Uzbekistan: Staff Report for the 2023 Article IV Consultation, 2023.
4. Calvo, G. A., & Reinhart, C. M. Fear of Floating. The Quarterly Journal of Economics, 2002.